

EN MIDDELALDERLIG TEGLOVN VED HOLBÆK

Ved **Albert Thomsen.**

Riffelhaven eller Riffelvænget er Navnet paa en af de gamle Slotsmarker Syd for Holbæk; allerede i 1600'erne kaldes den saaledes, og ingen kan give en rimelig Forklaring paa dette underlige Navn.

Efter Slottets Salg i 1661 kom Marken i privat Eje og deltes i flere Lodder. 1727 tillod Kongen, at den maatte anses for Købstadjord. En Del af den bebyggedes i Løbet af 1800'erne; her opførtes saaledes f. Eks. Banegaarden og Dampmøllen samt efter 1900 et lille Villakvarter Syd for Baneterrænet.

En Part af Riffelhaven har gennem 100 Aar tilhørt samme Slægt, Købmændene Niels Petersen, P. Chr. Petersen og Th. J. Petersen og nu dennes Søn, Handelsgartner P. Johnstone Petersen. Det indberettes i 1887 til Direktionen for de antiquariske Mindesmærkers Bevaring, at der paa Købmand Th. J. Petersens Mark, i en Bakke ca. 500 Alen Syd for Banegaarden fandtes Rester af en gammel Bygning, og Direktionen sendte da Arkæologen, Professor **J a c o b K o r n e r u p**, til Holbæk for at undersøge, hvad det kunde være.

Kornerup afdækkede det nordvestre og sydvestre Hjørne af en middelalderlig Bygning; paa sidstnævnte Sted havde Murene en Højde af 2 Al. 8 Tom. fra Overkanten til Gulvet, som dannedes af et fast Lag Kalkmørtel, hvorover der antagelig havde ligget Fliser eller

Mursten. Bygningens Indre var fyldt med Murstensbrokker. Vestmuren var godt 3 Alen tyk, men nordre Mur kun halvt saa svær. Munkestenenes Størrelse maalttes til $10 \times 3\frac{1}{2} \times 5$ Tommer. Murene var muret i Munkeskifte. Vestre Side af Bygningen var 11 Al. 10 Tom. lang, nordre og søndre blev kun delvis afdækket, og Kornerup mente, at Huset ikke kunde have strakt sig langt mod Øst, da Terrænet her faldt stærkt. Dybt i nordvestre Hjørne fandtes en Del Dyreknogler. I sydvestre Hjørne laa Brudstykker af Munketagsten, grøntglasserede Sten og et Stykke af en profileret Teglsten, antagelig fra en muret Vinduespost, som kunde stamme fra sidste Halvdel af 1300'erne.

Fundet af Dyreknogler syntes at tyde paa, at man ikke her stod over for Ruinen af en Kirke eller et Kapel, »snarest er det vel Kælderen til en lille fast Bygning eller Taarn, man har stødt paa«.

Saa vidt Professor Kornerups Indberetning¹⁾.

Fundet omtales senere af Hugo Matthiessen i Anledning af Udgravningen af Vor Frue Kirke i Labæk²⁾, og der fremsættes den Formodning, at en i et Kongebrev (10. April 1572) til Lensmanden, Christopher Packs, omtalt gammel Kirke kunde være identisk med det Hus, Kornerup fandt. Den havde i mange Aar staaet øde, og Packs fik nu Lov at nedbryde den. Der er ogsaa gættet paa, at Huset var et Kapel til en St. Jørgensgaard (Spedalskkehospital)³⁾. Men en saadan nævnes ingen Steder i Kilderne til Byens Historie. Jeg har selv været inde paa den Tanke, at Huset maaske som Gaardkapel eller lignende har hørt til Absalons Holbækgaard, hvis Beliggenhed jeg søger herude Syd for Byen⁴⁾.

I August 1936 foretog jeg for Holbæk Museum en foreløbig Undersøgelse oppe paa Bakken og fandt baade

1) Nationalmuseets Arkiv; Indberetn. af 16.—12.—87.

2) Fra Holbæk Amt 1914, 27—29 og 36.

3) Trap; Alb. Th.: Fra det gamle Holbæk I 127.

4) Alb. Th.: Holbæk Købstads Historie 64.

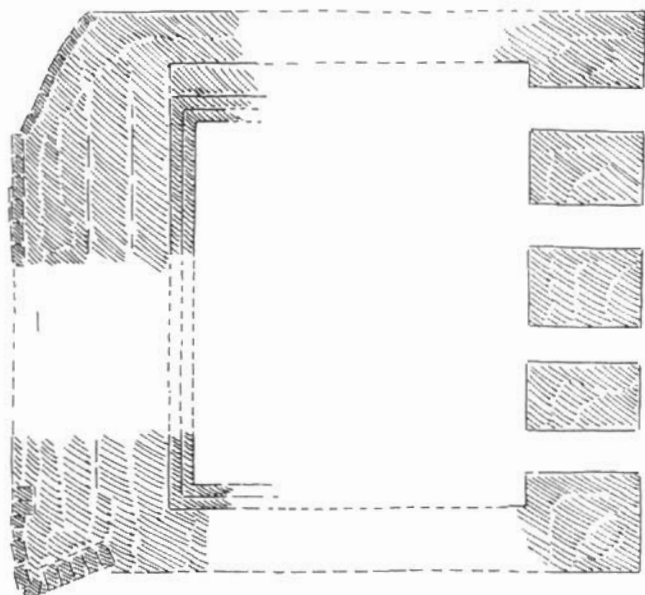
Nord og Syd for en lille Dam talrige Teglstensstumper i Overfladen, og Nord for Dammen laa der i Pløjedybde adskillige halve og hele Munkesten. En større Udgravning kunde paa dette Tidspunkt ikke gennemføres, men jeg blev overbevist om, at der foruden Kornerups Hus ogsaa havde ligget andre Bygninger heroppe.

Saa skete det i Oktober 1942, at Ejeren, Hr. Poul Johnstone Petersen, ønskede at udleje Marken til Kolonihaver fra Foraaret 1943. En samlet Undersøgelse maatte derfor foretages, inden en Udstykning i smaa Lodder venskeliggjorde Oversigten. Museumsbestyrelsen aftalte da med Nationalmuseet, at det i Samarbejde med vort Museum vilde foretage en saadan Undersøgelse, og til at lede den udpegedes Museumsinsp. Mag. art. Hugo Matthiessen, der fra gammel Tid var fortrolig med Holbæks Middelalderhistorie.

Vi begyndte Arbejdet i Slutningen af Oktober og ledte først efter Kornerups Hus. Nogle Prøvegravninger paa Bakkehædet N. for Dammen viste Lag af Aske, Kul og Brokker af Munkesten, og da en ny Søgegrøft lidt højere oppe afdækkede en svær Mur med fire smalle Aabninger i, var vi klar over, at her laa en Teglovn fra Middelalderen, og saa maatte vel Kornerups Hus søges et Sted i Nærheden.

Derefter afdækkedes Teglovnens Sidemure og til sidst den meget svære Vestmur i hele sin Længde, og der gravedes ned til Resterne af Murstensgulvet. Overalt fandtes en Mængde Sten, der ved Overbrænding var revnede, deforme og glacerede. Og nu viste det sig, at denne Vestmur i Form og Maal ganske svarede til Beskrivelsen af den Bygningsdel, som Kornerup havde fundet; han var blot begyndt fra Vest og havde kun afdækket den bageste Del af Ovnens, mens vi ved at begynde fra Øst først havde fundet Indfyringsaabningerne.

Jeg kan godt vedgaa, at det var os noget af en Skuffelse, at det Middelalderhus, eventuelt et Taarn eller et Kapel, vi havde haabet at finde, reduceredes til en Teglovn.

Overflade

Plan og Snit af Teglovn ved Holbæk $\frac{1}{25}$ St 27-10-1942. E

Efter at Hovedparten af Murværket var afdækket, foretog Mag. Hugo Matthiessen og Konservator Linde en Opmaaling, og Hr. Linde udarbejdede hosstaaende Plan-skitse.

Ovnens østre Facade var 6,90 m bred og 1,36 m tyk, hver af de fire Indgangsaaninger ca. 0,5 m bred, og Pilen mellem dem ca. 1 m. Nordre Sidevæg maalte ca. 7 m og søndre 7,75 m. Den meget svære Vestvæg, der var gravet ind i Bakken, havde en udvendig Længde af 7,25 m og en Tykkelse af ca. 2,25 m. Ovnens Gulvflade maa have

været ca. $4,12 \times 4,50 = 19,54 \text{ m}^2$; det laa ca. 1,5 m under nuværende Overflade, og de staaende Murrester var ca. 1 m høje.

Der kunde ikke være Tale om at bevare Ruinen; dels vilde en Restaurering blive kostbar; der maatte for Eks. opføres en eller anden Overdækning, og dels er disse middelalderlige Teglovne ikke saa store Sjældenheder. Derfor blev Ruinen til sidst paany dækket med Jord.

Resultatet af Undersøgelsen blev da, at vi fik Klarhed over, hvad det var for en Bygning, man i 1887 havde fundet; hidtil havde vi med nogen Sandsynlighed kunnet regne med Muligheden af at finde en Kirke, en St. Jørgensgaard eller et andet Middelalderhus heroppe paa Bakken; nu er Gaaden løst. Det var en Teglovn fra 1300'erne, opført af store røde Munkesten, gravet godt ind i Bakkens Østside, teglhængt og med fire Indfyringsdøre ud mod Bakkehældet. Dammen, som ligger tæt ved, er muligvis den gamle Lergrav.

— Der melder sig nu et nyt Spørgsmaal: hvorfor ligger Teglovnen her, og til hvilken Bygning er der brændt Sten i den? Hertil kan naturligvis intet afgørende svares.

Naar man i Middelalderen skulde til at bygge et Hus eller en Kirke, begyndte man gerne med at opføre en Teglovn saa nær ved som muligt; derfor findes der ofte Rester af saadanne Ovne tæt ved gamle Kirker, Klostre, Borge og lignende.

Vi har et Eksempel her fra Byen. I Markbogen til Matrikelen fra 1688 nævnes „et lidet Stykke Jord, liggende bag og vesten for Jens Rasmussen Raadmands Have, hannem tilhører, ud til Riffelhaven. Er ubesaaet. Samme Jordsmon er med Teglsten og Grus beblandet og er udygtigt til Sæd, eftersom i gamle Dage haver staaet, som berettes, en Teglovn derpaa“. Stedet maa søges paa Grundene Vest for Smedelundsgade (og Blegdammen), og der er netop her, paa den nuværende Kirkegaard, et Sted, hvor der stadig gennem mange Aar fremdrages Munkesten. Maaske er der brændt Sten til Klostreet, som jo ligger lige Nord for¹⁾.

1) Holbæk Købstads Historie 350. 808 Note 81.

Da Riffelhaven jo er gammel Slotsjord, er det nærliggende at antage, at Teglovnen herude har Forbindelse med et Nybyggeri paa Slottet i 1300'erne, i Valdemar Atterdags eller Margrethes Tid.

Men der er ogsaa Mulighed for, at her er brændt Sten til en Bygning i Nærheden af selve Ovnens. Ikke langt fra den maa Slottets ældste Ladegaard have ligget; i Matriklen 1688 omtales i Fogedmarken en »Svinesløje ved den forrige Ladegaard næst op til Riffelhaven«.

I Matrikelværket nævnes ogsaa en anden Sløje, ligeledes i Slottets Del af Fogedmarken, kaldet Kirkebjerg; »formedelst den ligger langt fra Slottet, saas den ikke udi 2 Aar og hviler 6 Aar«, men deraf maa vel følge, at den ogsaa ligger langt fra Ladegaarden, siden det ikke kan betale sig at drive den som andre Marker. Muligvis har der staaet et Kapel eller en lille Kirke paa dette Kirkebjerg, men vi mangler desværre gamle Kort, som kan hjælpe os til at finde dets Beliggenhed.

— Efter Udgravningen af den middelalderlige Teglovn begyndte jeg en Undersøgelse i Markens sydlige Del, neden for Bakken og Dammen. Her havde jeg i 1936 bemærket, at der i Jordoverfladen laa talrige Smaabrokker af Munkesten; de kunde stamme fra Ovnens Nedbrydning, men der var jo ogsaa Mulighed for, at de hidrørte fra en Bygning paa Stedet, og jeg havde naturligvis det stille Haab at finde Rester af det Hus, som var opført af Ovnens røde Munkesten. I den Henseende blev Undersøgelsen en Skuffelse, men til Gengæld førte den til Afdækning af nogle Tomter af Bygninger, man ikke tidligere havde vidst noget om, dels en aGardsplads ca. 90 m Syd for Ovnens med en stensat Brønd, omgivet af flere Bygninger, dels et Par Huse ude i Markens sydvestre Hjørne. Kun nogle Brolægninger og Syldsten var tilbage; det ældste Stykke af den fundne Keramik var et Kakkelskaar fra ca. 1550, og de fleste Skaar stammede fra Slutningen af 1600'erne og første Halvdel af 1700'erne. Paa Bunden

af Brønden laa et Par Lædersko eller Tøfler fra ca. 1675. I Gulvlagene fandtes store Mængder af Munkesten, hele og Brudstykker, nogle Skaar af middelalderlige Tagsten samt enkelte Stykker af Profilsten og Fliser. Altsaa et umiskendeligt Islæt af Middelalder, der tillod en Formodning om, at der i de fundne Hustomter fra 1600'erne var benyttet Materialer fra en nedrevet ældre Bygning et Sted i Nærheden.

Men indtil nye Fund i Marken eller i Arkiverne giver klarere Oplysninger, vil det være umuligt at sige noget sikkert om disse Bygninger. Dog er der næppe Tvivl om, at de har Forbindelse med Holbæk Slots gamle Ladegaard.

— Undersøgelserne, som indledes for at skaffe Klarhed over Kornerups Ruinfund i 1887 og sluttede med at rejse en Række helt nye Spørgsmaal, har været af stor Interesse for Kendskabet til Byens ældste Historie, og jeg slutter derfor med en hjertelig Tak til Holbæk Byraad og Nationalmuseet, der afholdt Udgifterne ved Arbejdet, til Magister Hugo Matthiessen, som ledede Teglovnens Udgravning og opmuntrede mig til at fortsætte med Undersøgelsen i Markens søndre Ende, og til Handelsgartner Johnstone-Petersen, som med stor Elskværdighed gav sin Tilladelse til disse Udgravninger!
